

H. BAHADIR TÜRK • Siyasal Düşünceler Tarihi

H. BAHADIR TÜRK 1979'da Adana'da doğdu. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde lisans, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda doktora öğrenimi gördü. *Birikim, Toplum ve Bilim, Turkish Studies, Journal of Political Ideologies, Nationalism and Ethnic Politics, International Area Studies Review, New Perspectives on Turkey ve Middle Eastern Studies* başta olmak üzere çeşitli dergi ve derlemelerde yayımlanmış yazıları bulunmaktadır. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim üyesidir. İletişim'den yayımlanmış kitapları: *Şirket ve Parti - Genç Parti ve "Yeni Siyaset"* (2008), *Çoban ve Kral - Siyasetnamelerde İdeal Yönetici İmgesi* (2012), *Hayali Kahramanlar Hakiki Erkekler - Çizgi Roman ve Fotoromanda Erkeklik Temsilleri Üzerine Denemeler* (2013), *Muktedir - Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan* (2014), *AKP-101* (2024), *Siyasal Düşünceler Tarihi* (2026).

İletişim Yayınları 3695 • Başvuru Dizisi 134

ISBN-13: 978-975-05-3987-9

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ GRAVÜR Albrecht Dürer, "Zafer Arabası", 1522

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berkay Üzüm

DİZİN Erdi Galata

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

H. BAHADIR TÜRK

Siyasal Düşünceler Tarihi

İçindekiler

Giriş.....	7
<i>Birinci Kısım</i>	9
1. Antik Yunan.....	13
2. Presokratikler, Sofistler ve Sokrates.....	23
3. Platon.....	29
4. Aristoteles.....	37
<i>İkinci Kısım</i>	43
1. Roma.....	45
2. Cicero.....	55
3. Seneca.....	61
4. Marcus Aurelius.....	67
<i>Üçüncü Kısım</i>	71
1. Feodalite.....	73
2. Azizler ve Âlimler.....	81
3. Christine de Pizan.....	89
<i>Dördüncü Kısım</i>	93
1. Rönesans ve Reform.....	95
2. Machiavelli.....	101

3. Luther	109
4. Müntzer	115
5. Calvin	121
6. More	127
7. Bodin	131
8. Hobbes	137
9. Doğal Hukuk Teorisyenleri	143
Beşinci Kısım	151
1. Aydınlanma	155
2. Locke	161
3. Spinoza	167
4. Montesquieu	173
5. Hume	179
6. Rousseau	185
7. Burke	191
8. Paine	197
9. Bentham	203
10. Wollstonecraft	211
11. Hegel	217
12. Tocqueville	223
13. Mill	229
Sonuç	237
Ekler	241
EK 1: TERİMLER SÖZLÜĞÜ	243
EK 2: SİYASAL DÜŞÜNCELER TARİHİ İÇİN FİLM, KİTAP, MÜZİK TAVSİYELERİ	251
Kaynakça	256
Dizin	270

GİRİŞ

Yirmi yıla yakın bir süredir siyasal düşünceler tarihi dersi veriyorum. Lisans, yüksek lisans ve doktora döneminde siyasal düşünceler tarihi ile ilgili dersler aldığımı da düşünecek olursak yine yaklaşık otuz yıldır da siyasal düşünceler tarihi öğrencisi olduğumu söyleyebilirim. Siyasal düşünceler tarihini öğrenirken ve öğretmeye çalışırken fark ettiğim şey; genel eğilimin, aslında bir siyasal düşünürler tarihi olarak kendini gösterdiği oldu. Kavram ve konu odaklı bir öğrenme ve öğretme pratiği de mümkün hiç kuşkusuz (Uslu, 2017). Ancak bu kitapta ben hâkim geleneğe ve kendi hikâyeme bağlı kalıyorum.

Elinizdeki kitap siyasal düşünceler tarihine çok genel ve özetleyici bir bakış sunuyor. Kitabın önceliği, ele aldığı konuları olabildiğince kısa ve özüne inerek aktarmaktan ibaret. Bunu yaparken milattan önce (MÖ) 5. yüzyılda Antik Yunan'ın genel görünümüne göz atarak başlıyor ve milattan sonra (MS) 19. yüzyıla gelerek tartışmamızı sonlandırıyoruz. Kitap beş ana kısımdan oluşuyor. İlgili kısımların hemen başında düşünürlerin dahil olduğu tarihsel dönemlere yönelik kısa açıklamalar bulunuyor. Takip eden sayfalarda karşınıza çıkacak “Antik Yunan”, “Roma”, “Feodalite”, “Rönesans ve Reform” hareketleri ile “Aydınlanma” bölümlerinde de dönemlerin ge-

nel karakteristiklerine yer veriliyor. Bu bölümleri ise düşünürler takip ediyor. “Azizler ve Âlimler” ve “Doğal Hukuk Teorisyenleri” bölümleri aynı geleneğe ait düşünürlere daha derli toplu bir bakış sunabilmek için birden fazla düşünürü içerirken, diğer bölümler tek tek düşünürlere odaklanıyor. Kitapta ele alınan figürlerin felsefi yaklaşımları uzun uzun tartışılmıyor. Temel amaç, düşünürlerin siyasal olana dair çizdiği genel çerçeveye bakmak.

Bu tür çalışmalarda hangi düşünürlere yer verileceği ya da metnin hangi zaman dilimini kapsayacağı daima tartışmalı tercihlere dayanmıştır. Burada da durum farklı değil. Sokrates öncesi filozoflarla başlayıp 19. yüzyılın başında doğmuş iki düşünürle, birbirlerinin çalışmalarından haberdar iki mektup arkadaşı olan Alexis de Tocqueville ve John Stuart Mill ile kitabı sonlandırmak, nihayetinde benim makul kabul edileceğini umduğum kişisel tercihim. Buna ilaveten Christine de Pizan gibi yeterince üzerinde durulmadığını düşündüğüm isimlere de kitapta yer vermek istedim.

Yararlandığım kaynaklar öncelikli olarak düşünürlerin temel metinleri oldu. Bunları Kaynakça kısmında “Klasikler” başlığı ile belirttim. Kendi alanında klasik sayılabilecek çeşitli metinlere ev sahipliği yapmakla birlikte diğer çalışmaları ise “İkincil Kaynaklar” başlığı altında sınıflandırdım. Buradaki niyetim biraz da ilgisine bir “ileri okuma” listesi sunmaktı. Metin içine eklediğim kutuların da kitabın genel havasına uygun olmasına gayret ettim. Çalışmanın sonunda iki ek bölüm var. Bunlardan biri kitapta işaret edilen kavramların yer aldığı bir terimler sözlüğü, diğeri ise ilgilisi için yine kitapta tartışılan düşünürlerin, temaların ve dönemlerin anlaşılmasına ve yorumlanmasına hizmet edecek filmler, kitaplar ve müziklerden oluşan bir tavsiye listesi. Siyasal düşünceler tarihi için işlevsel bir giriş metni olmasını arzu ettiğim elinizdeki kitabın öğrencilere ve ilgili okura faydalı olmasını umuyorum.

Birinci Kısım

Kitabın bu ilk kısmının hikâyesi kabaca MÖ 5. yüzyıl ile MÖ 4. yüzyıl arasındaki dönemi kapsayacak. Bu dönem Antik Yunan dünyasının yükselişine tanıklık etmesi açısından özellikle önemliydi. Daha çok şehir devleti olarak bilinen *polis*ler dönemin kendi bölgeleri için en gelişmiş yaşam alanlarını oluşturuyordu. İrili ufaklı bin civarında *polis* arasında sadece Korinthos, Milet, Efes, Thebai, Siraküza, Argos gibi merkezler siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda başat aktörler arasında sayılıyordu. Ancak Antik Yunan dünyasına rekabetleriyle yön veren iki büyük *polis* Atina ve Sparta'ydı (Davis, 2009; Rhodes, 2010).

Diğer oyuncular zaman içinde bu iki güç merkezinin etrafında kümelendiler. Tüm bu süreçte tarafların aralarındaki rekabete ara verip Perslerin saldırılarına karşı koymak için güçlerini birleştirdikleri zamanlar da olmuştu. Bugün Manisa'nın Salihli ilçesi sınırlarında bulunan antik kent Sardes'ten başlayıp İran'ın güneybatısına uzanan Kral Yolu gibi gelişmiş bir haberleşme, ulaşım ve ticaret ağına sahip olan Persler bir dünya imparatorluğuna dönüşmüştü. Kurdukları eyalet sistemi ile fethettikleri yerlerde kendilerine bağlı yönetimler de oluşturmuşlardı (Roberts, 2014). Perslerin olağanüstü askerî gücü karşı-

MÖ 5. yüzyıl sınırlarında Eski Yunan dünyası.

sında Antik Yunan dünyası Milet'ten başlayan ve Atina'da zirvesine ulaşan bir felsefi canlılığın ana sahası oldu. Antik Yunan'ın üç büyük filozofu Sokrates, Platon ve onlar gibi Atinalı olmasa da Atina şehir yaşamının bir parçası olmuş Aristoteles, Batı uygarlığının düşünsel temellerini attılar. Bu arada Aristoteles'in hocalığını yaptığı bir isim kapsamlı bir fetih hareketine girişti. Daha sonra Büyük İskender olarak anılacak bu genç, yirmi yaşında tahta geçişinden otuz iki yaşındaki ölümüne dek Yunanistan'ı, Anadolu'yu, Mezopotamya'yı ve Orta Asya'yı kat ederek Hindistan'a kadar uzanan hemen her yeri ele geçirdi. Onun MÖ 323'teki ölümünden MÖ 30'a kadar uzanan süreç daha sonra Helenistik Dönem olarak anıldı. Bu dönem Helen kültürü ile Doğu kültürünün kaynaşmasına ve polislerin çöküşüne tanıklık etti (Wiesner-Hanks, 2020).

İlerleyen bölümlerde değineceğimiz Stoacı düşüncenin yanında Epikürcülük olarak bilinen bir felsefi akım da bu dönemde ortaya çıktı. MÖ 4. yüzyılda doğan kurucusu Epiküros'un

adıyla anılan Atina merkezli bu akımın temel önceliği mutluluktur. Mutluluk ise acıdan ve korkudan arınmak ve uzaklaşmakla mümkündür. Epikuros'un *ataraxia* (sarsılmazlık) olarak adlandırdığı kavram, böylesi bir gayretle ulaşılabilecek bir ruhsal huzur haline işaret eder (Epicurus, 2012). Epikürcülük bireysel düzlemde hazcı, toplumsal düzlemde ise barışçıldır. Ancak bu hazcılık ahlâki boyutu olan bir hazcılıktır. Tercihlerimizin ve eylemlerimizin ahlâki doğruluğunu veya yanlışlığını belirleyen şey, onların bizde yol açtığı haz ya da acıdır. Uzun vadeli kalıcı huzur, kısa vadeli ve geçici hazza tercih edilir. Bu temelde siyasal toplum da karşılıklı fayda ve bu karşılıklı faydayı tanımlayan bir ortak anlaşma temelinde tanımlanır. Bu anlaşma özü itibarıyla insanların birbirine zarar vermemelerini esas alır. Adalet dediğimiz şey de işte bu anlaşmanın hem kendisi hem sonucudur. Dolayısıyla mutlu yaşam ile adil yaşam aslında birbiriyle bağlantılıdır (Epicurus, 2012). Helenistik Dönem'de Atina'da doğan Epikürcü fikirler daha sonra Roma'da Lucretius ve Philodemus gibi isimler tarafından temsil edilmiştir (Taylor, 2020). Takip eden bölümde Epikürcülüğün ve diğer düşünsel akımların merkezi olan Atina'ya bakacağız.